ALBERTI RITTER

REGII GYMNASII
QUOD ILFELDÆ FLORET
CON-RECTORIS

LUCUBRATIUN-CULA II.

DE

ALABASTRIS SCHWARTZBURGICIS

CUI SUBNEXA EST
RERUM QUARUMDAM NATURALIUM
EJUSDEM TERRÆ
BREVIS DELINEATIO
INSCRIPTA
MAXIME REVERENDO AMPLISSIMO
DOCTISSIMOQUE

VIRO
M. JOANNI CHRISTOPHORO OLEARIO

TEMPLI QUONDAM MONACHORUM DISCAL-
CEATORUM NUNC PRIMARII IN URBE ARNSTA-
DIO ARCHI-DIACONO DIGNISSIMO FIDELISSIMO CONSI-
STORII PRINCIPALIS ADSESSORI SPECTATISSIMO
FAUTORI SUO
MULTIS NOMINIBUS ÆTERNUM COLENDO HONORANDO.

A. R. G. cIↄIↄCC XXXII

B. C. D.

§. I.

SUperiore anno admonitus ab *Amico* quodam *mihi quam honoratiſſimo iucundiſſimoque* animum meum adpuli ad ſcribendum, et quidem tunc in lucem emiſi *de Alabaſtris Hohnſteinenſibus nonnullisque aliis eiusdem loci rebus naturalibus Lucubratiunculam*. Is vero labor, leuis quamuis, a Naturae Amatoribus curioſisque Scrutatoribus benigne receptus quum fuerit, eodem *Amico* inpulſore iterum adripui calamum ad ſatisfaciendum *ipſius* petitionibus, ſperans fore, vt hic quoque labor Naturae Amatoribus, putantibus illam librum quaſi apertum diuinae eſſe potentiae, neque minus diuinae exiſtentiae, ipſosque ethnicos ad agnitionem Dei poſſe ducere, adrideat, inprimis *Tibi*, *Vir maxime Reuerende*, *Fautor* omni honoris cultu proſequende, qui iam diu exſtitiſti Naturae Aeſtimator incomparabilis, Scrutator acutiſſimus, et Diiudicator acerrimus.

§. II.

Licebit vero iam nunc de priori argumento, nimirum de Alabaſtris quaedam proferre in medium, et quidem ſpecia-

tim *de Alabaſtris Schwartzburgicis*, ſicuti innotuerunt mihi; etenim cenſeo, me in hoc eo minus peccare, ac ipſa dicta Dominia inferiora regionum Schwartzburgicarum contermina ſunt terris Hohnſteinenſibus, etiamſi dicta Dominia ſuperiora radicibus montium Thuringicorum fama celeberrimorum adiacere notum prouocatum eſt.

§. III.

In ſimul haud ingratum fore nonnullis hasce pagellas legentibus confido, quia in priori Lucubratiuncula multa diſſerui de alabaſtri generatione, vſu, aliisque naturae et artis memorabilibus, quando et iam heic loci quaedam inſero de alabaſtri praeparatione et politura, inprimis ea propter, quoniam artifices plerumque haec tamquam arcana mira celant fide.

§. IV.

Praeparatio alabaſtri ad polituram inſtituitur hoc modo; primum in deſideratam debitamque formam aptatur alabaſter, et vel ſerra in tabulas ac tabellas deſecatur, quae deinde extenuantur in lapide arenoſo et aſpero et ſubtiliore; tunc laeuigantur ſpongite, Equiſeto foliis nudo, non ramoſo iunceo, cuius cauliculis utuntur opifices ad polienda ſua opera, vulgo **ſchachtelhalm/ ſchabriſch/** et denique lapide poliente, **polirſtein/** ſicque erunt praeparatae ad polituram.

§. V.

Modum polituræ ipſum priusquam indicare potero, neceſſe eſt, vt doceam, quoquo modo, ipſa praeparari debeat politura, ad illam vero rite perficiendam ſumendus eſt manipulus cornu cerui vſti, cretae et gypſi albi tantum, quantum ſemel iterumque tribus digitis poſſumus comprehendere, ad haec pro tribus nummis ſapo Venetus, itemque cera virginea; his porro addendum eſt albumen ex quatuor ouis, et adfundendum vinum ſublimatum pro tribus nummis; haec omnia bene permiscenda, et denique percolenda ſunt cum aqua pura in ollam recentem, et mixtura haec ad vſum adſeruanda. Ipſam vero polituram peragimus ſequentem in modum: Ad manus

ſit

ſit corium ceruinum, illud intingendum in mixturam iam deſcriptam, bene commotam, et dicta ratione praeparatum laeuigatumque alabaſtrum bis vel ter diligenter cumque cura defricandum, ſic elegantem emittet ſplendorem.

§. VI.

Et quoniam contingere poteſt, vt ex incuria interdum, interdum etiam propter fiſſuras, aut alio caſu, alabaſtrum, vel marmor, ſiue alius lapis in partes dilabatur, aut inter caedendum aliqua particula excidatur, non poſſum, quin doceam, lithocollas quasdam ad ea redintegranda et explenda vſui eſſe.

Lithocolla quae ſpeciatim inſeruit alabaſtri albi fragmenta componere:

Adhibeatur alabaſtrum album, quantum opus erit, id quod redigatur in puluerem, ac infundatur catino argillaceo nouo, ita tamen, vt nulla aquae mixtura fiat, quemadmodum in ſuperioribus demonſtraui; poſthac inponatur carbonibus, et quam diligentiſſime agitetur, vsque dum bene percoctum eſſe deprehendes, cuius certiſſimum erit ſignum, quando difficulter ac aegre circumagi patitur, quod etiam ſtatim ab initio fieri ſolet. Vſus ſe exſerit, in eo, vt praeparati alabaſtri accipiamus portionem, illamque pura moueamus aqua, et vt citius deſiccare poſſit, tunc caueamus, ne ſit nimis fluida: fragmenta tandem alabaſtro linamus, eaque componamus ac recondamus.

Lithocolla alia ad lapides diffractos vel marmora redintegrandos:

Picis, ſulphuris, reſinae, cerae flauidae partes aequales ſumi, et ex his vna poſt alteram ad ignem liquefieri

 debet;

debet; deinde eadem portio pulueris lateritii immitti, et cum cura permiſceri poteſt; frigefacta vero reponatur ad vſum.

Adhuc alia lithocolla in ſimilem vſum:

Pro ſex nummis reſinae Lentiſci arboris, item cerae virgineae, in catino nouo ſuper ignem liquantur, tunc additur pro eodem pretio pſimmythium, et bene diligenterque maſſa circumagitatur.

Vſus harum Lithocollarum eſt:

Tam lithocolla, quam fragmenta lapidum ad ignem calefiunt, dein illa linantur, et debito modo componantur, aquae frigidae immergantur, vel modo ea adſpergantur, quo lithocolla induretur.

Tandem ne diutius, quam fas eſt, his inhaeream, coronidis loco, addo, ne quid ad hanc materiam pertinens deeſſe videatur, vernicem, qua inbuuntur menſae ſpaticeae: accipe ergo

Gummi laccae,
Gummi ſandracae aa. unciam unam ſemis
Maſticis
Balſami Indici aa. unciam ſemis.

Haec bene contunde, permiſce, immitte retortae, adfunde ſextarium ſpiritus vini rectificatiſſimi, obline illam, in arenam ſuper fornacem calidam defode, donec liquefiant omnia, dein percola, et adde croci, quantum ſatis eſt. Vſus huius vernicis erit, vt illam tabulae calefactae ſuperfundas, et diligenter infrices.

§. VII.

Argumentum ipſum quando adgredior, neceſſitas flagitat,

tat, vt in maiorem rei notitiam ipſius alabaſtri noſtri locum natalem nunc paucis deſcribam: eſt vero terra Schwartzburgica, quae iacet, in Landgrauiatu Thuringiaco circa flumina Helmam, Wipperam, Helbam, Geram, Jlmam, et Schwartzam, piscibus diuites, inprimis variolis et fundulis, maximam partem montoſa, ſiluoſa, aruis tamen frugiferis, pinguibusque pascuis vbique permixta: vrbes habet florentiſſimas, oppida nobiliſſima, vicos ac pagos bene aedificatos, ampliſſimosque: piscinae varii generis abundant piscibus: ſiluae ceruis, et capreis celeribus, aliisque feris ſunt refertae: in agris quoque quam ſaepiſſime offenduntur phaſiani delicati, raraeque tardae: et quod praefiscini dixerim, eruuntur ex montibus argentum, cuprum, ferrum, minera chalybis, cobaltum, interdum, etiam aurum, id quod teſtatur praegrandis calix aureus Sondershuſae in archyrotheca principali adſeruatus, cui haec inſculpta leguntur verba:

Sereniſſimus
Princeps ac Dominus,
Dn. Chriſtianus Guilielmus
Princeps Schwartzburgi
E. IV. Comit. Imp. et Com. Hohnſtein
Dyn. A. S. L. L. et Cl.
Poculum hocce
ex auro terrae patriae
quod Vallis Kolitſchia protulit
in rei memoriam
vſumque
Poſterorum Regentium
perennem
conflari fecit
M D C C XIX.

et in

et in fundo huius calicis hi verſus legendi:

Integer et conſtans, et nulla labe notatus,
Aurum ceu noſtrum, qui bibit inde, fiet. (*vid. Bruckmanni Magnalia Dei in locis ſubterraneis. etc. Part. I. p.* 182.)

Diuiditur autem his noſtris temporibus in quatuor Dominia, totidemque Regimina; illa iterum in ſuperiora et inferiora, interiacentibus ducatibus Gothano et Vinarienſi, Territorio Erfordienſi, et Circulo Thuringico-Electorali: ſuperiora ſunt Rudolphſtadinum et Arnſtadinum; inferiora vero Sondershuſanum et Franckenhuſanum. Inſuper erit notandum, quod noſtro tempore Domus Schwartzburgica antiquiſſima, famaque celebratiſſima, ſit diuiſa in binas Domos Principales primarias, Rudolphſtadinam et Sondershuſanam, illi parent Dominia Rudolphſtadinum et Sondershuſanum, huic Sondershuſanum et Arnſtadinum. Hac occaſione ſilentio vix praetermittendus tractus montium ad ſex milliaria germanica longus, ab occidente verſus meridiem Dominia inferiora tranſiens, ligno et venatione vtiliſſimus, die Hainläte dictus, puto Hünenläte melius dicendus, quamuis non inepte Hainläte poſſit explicari eine Läte gegen den Hayn oder Wald / nomen gerens ab immanibus Hunnis, qui ſub regimine Imperatoris Henrici Aucupis ſaeculo decimo regiones has miſere vexarunt, ac deuaſtarunt; hanc in rem quoque adducam vallum ad pagum Jiche / rectius Jeche / prope Sondershuſam, quod ab iisdem Hunnis denominationem ſuam ſumſit, das Hünenthal / communiter et corrupte hodie auditur das Hainthal / Hinthal / vel Heimenthal / poſtquam in illo a copiis Saxo-Thuringicis celeriter contractis ad internecionem ſunt victi, quo inſecutum eſt praelium ad vrbem Merſeburgum IↃ CCCC XXXIII. vbi occidione prorſus ſunt ab exercitu imperatorio occiſi. Lubet etiam heic in medium proferre putatam antiquitatem quamdam, cui vero fidem addere non poſſum, quia vix credendum, quod ferrum ſub terra tam longiſſimo temporis ſpatio rubigine non conſumatur;

et cum

et cum hoc, cur non etiam alia arma ferrea inueniuntur, quorum tamen ſine dubio plurima in praelio hoc acerrimo pedibus equorum ſunt proculcata, quae ſcilicet vulgo nominatur ein Hüneiſen. Eſt vero ferrea illa equi ſolea, vt ipſe oculis vidi, meisque manibus palpaui, longa pollices quinque, lata pollices quatuor, ipſum ſerrum vel toto, vel ſemipollice, pondus denique ſemunciis vndecim; habens ſex foramina clauis accommodata, et vnicum calcem, alter rubigine conſumtus qui calces ſunt hamati; reperiuntur inprimis ad pagum Hohen-Ebra/ et im Hinthal; notandum et hoc loco eſt, quod a vulgo die Hainläte pronuncietur die Hageläte vel Hagere läte/ quia agri adiacentes minus ſunt fertiles ob fundum ſabuloſum et lapidoſum. In Dominio Rudolphſtadino occurrit mons memorabilis ſitus inter oppida Stadt Jlm et Geren/ quod vltimum praecipue delectamentum venatorium praebet aulae principali Sondershuſanae, nominatus der Singerberg/ mons praealtus, aquoſus, arboribus maxima ex parte denudatus, famigeratiſſimus propter arcem quondam diris deuotam, ſpectra viſa, et inprimis theſauros abditos, de quibus omnibus accolae mira et multa fabuloſa enarrant; ab illo proſpectus admodum amenus eſt in circumiacentes regiones, montes, colles, ſiluas, valla, oppida, pagos, reliqua; ruſticorum liberi ex vicis proximis certo et ſtatuto vernali tempore quotannis hunc montem frequentant, ſeque inter pocula hilaria et concentus muſicos, choreas ducendo, delectant.

§. VIII.

Iuxta ordinem geographicum hanc tractationem inſtituere mihi conſultiſſimum fuit viſum, quare ſtatim ex finibus Hohnſteinenſibus pedem infero in proximum *Dominium Sondershuſanum*, meque recta via confero ad ipſam vrbem

Sondershuſam, quae eſt primaria, ſedes principalis ad flu-

uium Wipperam ſita anno IↃXXV. poſt Chriſtum natum, vt creditur, a Saxonibus primum condita, dein muro circumdata, poſt infelix incendium cIↃIↃCLVII. bene iterum aedificata cum templo primario ex lapidibus caementitiis in honorem S. S. Trinitatis ſplendide erecto; etiam ex beneficio ac munere Clementiſſimi *Guntheri* Principis, iam feliciſſime regnantis, prudentiſſimi litteratiſſimi fundatum donatumque ſingulari gratia Orphanotropheum. Arx et ſedes principalis, Domus vero pro Principibus, qui ex bonis dotem accipiunt, vor appanagirte Printzen / nouiſſime ſatisque magnifice exſtructa eſt in vrbe, loco accliui iacet, cuius vtrumque latus vrbs circumcludit, vbi inprimis mirandus oecus praegrandis magnificus propter picturas, artificia gypſea vulgo ſtuccatur-arbeit / et ſtatuas viua magnitudine; in armamentario arcis adhuc adſeruatur ethnicum Thuringorum veterum idolum, nominatim Puſterus, der Püſter / Püſtrich / cuius metallorum mixtio huc vsque nemini cognita, praefigurans puerum petulantem et horridum, de quo plura vid. in Weberi Püſtero, cum icone iſtius idoli; principalis hortus quamproxime poſt arcem ſuperbit copia pomorum Arauſionenſium, variisque fructibus, plantis, arboribus exoticis, floribus rarioribus, uti demum praeterito anno aloe Americana maior in illo floruit, id quod etiam paucis annis ante alia fecit.

Ad hanc vrbem eruuntur alabaſtra ſequentia:

1.) Alabaſtrum nitidiſſimum, durum, denſum, lucido-caeſium et album, iisdem, etiam luridis, et interdum caeruleis venis, modo maioribus, modo minoribus vel ſubtilioribus, quod admittit polituram elegantem.

2.) Alabaſtrum quaſi marmoratum, marmorirter Alabaſter / colore pallido-alabandico permixtum albo, propter duritiem optime laeuigatur et politur.

3.) Ala-

3.) Alabaſtrum coloris pallido-alabandici albo temperatum, ſpato quam proxime accedens; laeuigatum et politum propter particulas exaſperatas, quibus conſtat, tactu ſemper erit aſperum, minusque gratum.

4.) Alabaſtrum albicans taeniis caeſiis latioribus interſectum.

Dein *Badram*, Badern/ pagum, in quo ſunt bona paterna et auita nobilium de Rüxleben, ad hunc reperiuntur:

1.) Alabaſtrum albo-caeſium, maculis interdum flauidis ſignatum, conſtans ex particulis arenoſis graſſioribus, quare minus bene poteſt poliri.

2.) Alabaſtrum fuluum pulcerrimum maculis interdum albis et rubris, venis quoque lucido-caeſiis et rubicundis.

3.) Alabaſtrum pallido-rubrum permixtum maculis rubris et rubicundis.

4.) Alabaſtrum ſpateum ſplendidiſſimum, flauo colore tinctum, oculis gratiſſimum, venis albis, quoque eiusmodi maculis rarioribus.

5.) Alabaſtrum variegatum colore rubro, rubicundo, alabandico, caeſio, et albido.

6.) Alabaſtrum album, item album rubro permixtum.

7.) Alabaſtrum durum cum taeniis vndulatis rubris, rufis, caeſiis et flauescentibus.

Neque praetermittendus pagus Sondershuſanus Wallrode/ quo in nobiles de Bylen poſſeſſiones habent ſuas.

Heic offenditur Alabaſtrum album friabile paruulis roſis ſpateis etiam maculis caeſii coloris ſignatum.

§. IX.

Nunc progredior ad *Dominium Franckenhuſanum*, et in illo ad ipſam vrbem primariam

a) *Franckenhuſam*, muro cinctam, in qua regimen principale, nomen eſt a Francis, qui prima eius fundamenta iecerunt anno Chriſti IↃXXV. victis Thuringis; vineae ibi vberrimae, inprimis fontes ſalini, incolis praecipuum ſuppeditant victum. Guntherus et Henricus Comites Schwartzburgici propinqua cognatione coniuncti emerunt hanc vrbem praeſentibus nummis CIↃCCCXL. a Comitibus Beichlingenſibus, quibus tunc parebat; adiacet ad ipſas radices montis der Schlachtberg dicti ab occidione rebellium ruſticorum ſub duce ſuo Thoma Muntzero, paſtore fugitiuo, qui ſimul prenſus poenas deinde luit maleficii, et Mühlhuſae capite plexus, quod praelium fatale CIↃIↃXXV. pugnatum. Optima pars vrbis cum arce principali et templo die Cloſter-Kirch dicto CIↃIↃCLXXXIX. incendio conflagrata, iam vero refecta, inprimis templum ſplendide eſt reaedificatum.

Ad hanc vrbem inuenitur alabaſtrum album pulcerrimum, denſiſſimum, ideoque eleganter complanari ac poliri poteſt.

b) Montis celebris in Guldenauia, die güldene Au / propter frugalitatem ſic dicta, iniicienda eſt mentio, qui dicitur der Kiſhauſer / communiter der Kiphauſer / ſimulque in illo euerſae arcis, des Kiphauſer Schloſſes / cuius rudera in hunc vsque diem ſunt conſpicua, inprimis turris quadratae ex lapidibus ad normam conquadratis aedificatae, cognominataeque Käyſer Fridrichs Thurn / cuius tamen latus meridionale ruinam minatur, et ſacelli; quae ſatis teſtantur de eius quondam amplitudine, aedificiis, et munitionibus. Arx haec primum aedi-

aedificata creditur vel a Claudio Druſo Romani imperatoris Auguſti priuigno, et imperatoris Tiberii fratre, vel a Germanico Claudii Druſi filio quindecim annos ante Chriſti natiuitatem. Landgrauius Thuringiae Ludouicus, cui nomen inditum der Springer/ multa mala inde perpeſſus eam ipſos tres annos oppugnauit, denique expugnauit, et anno cIↃ C XVIII. deuaſtauit. Poſtero quidem tempore a Saxonibus renouata, masculeque defenſa, donicum iuſſu imperatoris Rudolphi I. cum aliis ſexaginta et ſex caſtellis praedatoriis in Thuringia cIↃ C C XC. iterum eſt deſtructa; attamen in ſequentibus temporibus Romano-Catholicorum peregrinationes, religionis cauſſa, ad ſanctam crucem heic adſeruatam et ſuperſtitioſe cultam cIↃ CCCC LXXXIIII. ſunt inſtitutae, quae vero ſuperſtitio euanuit, ſuaui luce euangelii exorta, et exinde ſacellum quoque nouiſſime collapſum eſt. Accolis et peregrinantibus inſeruit der Kiphauſer pro indice tempeſtatum iuxta tritum illud prouerbium:

Steht Käyſer Friedrich ohne Hut/ Iſt das Wetter ſchön und gut;	i. e. mons apparet ſine nubibus.
Iſt er mit dem Hut zu ſehn/ Wird das Wetter nicht beſtehn.	i. e. mons nubibus obtectus videtur.

In hoc monte praecipiti, praealto, denudato arboribus, vix enim hic et illic fruticetum betuloſum videtur, conſtitutus circum circa proſpicere poteris, et certe maximam capies voluptatem ex adſpectu circumiacentium montium tractuum, inprimis Hercynicorum, montium, collium, ſiluarum, vallorum, oppidorum, caſtellorum, pagorum, quos ad quinquaginta numeraui, camporum frugiferorum, pratorum viridium. In medio fere montis obuerſi meridiei eſt lapidicina principi commodiſſima, lapides namque ad varias formas, et ad regulam aptati, ſpeciatim molares inde caeduntur, longe lateque auferuntur; ex hoc ipſo lapide rubro arenoſo arx fuit aedificata.

 Sed

Sed quae nunc dicam de imperatore Friderico I. Barbaroſſa, de quo ſe ſuosque huc diris deuouiſſe, menſae adſidere barba prolixa vsque ad pedes, quae ipſam menſam tranſeat, ſomno quaſi indulgente ſemper nuere capite narratur? quae dicam de ſpectris adparentibus, abditis theſauris immenſiſſimis, a virgine formoſiſſima facie, corona aurea, gemmis, veſtibus pretioſiſſimis exornata cuſtoditis, multa vero pretioſa, etiam paratas pecunias, partim rapina ablatas, partim tempore belli in tuto huc collocatas, vrgente neceſſitate in terram defoſſas, vel cellis concameratis occultis abditas, et denique ruinis ſepultas eſſe, nemo ſanus negabit; quae dicam de metallis pretioſis, terra auro praegnante, lathyride heic reperienda, qua clauſtra aperire ſomniant, et reliquis, quae vel horrorem vel admirationem credulis iniiciunt? ipſe ferme ſum neſcius, niſi hoc, vt merito omnia fabulis vetularum ſint adnumeranda.

Ex hoc deſcripto monte dem Kiphauſer quoque eruitur alabaſtrum nigro-caeſium, et lucido-caeſium albo permixtum, propter particularum arenoſarum ſubtilium compactionem admittens elegantem polituram.

c) Denique conſideratio eſt habenda illius in Guldenauia oppidi, quod *Kelbra* auditur, quaſi dicas Kälber Au ob paſcua pinguia; muro illud eſt cinctum, Helmae fluuio adſitum cum arce ruinoſa, praefecturaque principali. Heic quondam florebat Abbatia virginum ordinis Ciſtercienſis in honorem St. Georgii a Friderico III. Comite Beichlingo-Rotenburgenſi ſaeculo XIII. fundata, a rebellibus ruſticis depopulata et deſtructa eſt cIↄ Iↄ XXV. His noſtris diebus nobiles *de Arenswald* et *de Krafft* in hoc oppido fruuntur bonis egregiis. In monte praerupto, praealto, arboroſo, et eodem, in quo poſitum fuerat ſupra deſcriptum caſtellum Kiphauſer / vix enim vnam horulam a ſe inuicem diſtant, oppido proximo adhuc videnda rudera

ſatis

ſatis conſpicua der Rotenburg arcis olim celeberrimae, antiquiſſimae, ſedis per aliquot tempus Comitum de Beichlingen et Rotenburg / euerſae clↃ CCXCII. a Rudolpho I. imperatore. In hac ipſa arce montana priſcis temporibus conſtitutum fuit ſuo loco commemoratum ac delineatum idolum der Püſtrich / quod Thuringi ethnici venerabundi coluerunt.

Ad dictum oppidum Kelbra reperitur alabaſtrum elegantiſſimum rufo-album, quod varium, als gemaſert / adſpicitur; laeuigationi ac polituræ ſubiectum adparet ſplendidiſſimum.

d) Pagus heic quoque commemorandus eſt Steinthalleben / ad quem inuenitur

1.) Alabaſtrum albicans ex particulis graſſioribus et horridioribus concretum, quare polituram aegre patitur.

2.) Alabaſtrum pallido-fuluum cum intermiſto lucido-canoſo, ex iisdem iam commeratis particulis conflatum, hinc quoque idem vitium ratione polituræ in hoc aeque deprehendes.

3.) Alabaſtrum albo-caeſium flammidum, elegans et durum.

§. X.

Tranſeo ex Dominiis inferioribus ad Dominium ſuperius Rudolphſtadinum, ex quo prae omnibus reliquis adduci meretur

Das Schloß Schwartzburg / arx praecipiti et altiſſimo ſaxo inſita, quod praeterfluit, vel potius fere circumfluit flumen

die Schwartze/ domus natalis Comitum Schwartzburgicorum, condita IↃ CCC. a Carolo ſeniore filio Witekindi Nigri Saxonum ducis, qui propinqua cognatione coniunctus fertur cum Witekindo Magno, victus et captus a Carolo Magno IↃ CCLXXIX. de ſacro fonte lauatus nomen accepit Ludouicus, donatus, uti communis fert opinio, ab imperatore his aliisue regionibus, quas haereditarias filiis ſuis duobus, in ſacro baptiſmo nominatis, Carolo et Ludouico reliquit, qui vltimus auctor generis Comitialis Gleichenſis, in Ioanne Ludouico cIↃ IↃ C XXXI. iam extincti, perhibetur. Crebris oppugnationibus, iniuria temporum, immo ipſa vetuſtate fere dilapſa ſub regimine Principis Alberti Antonii iterum refecta, beneque exornata; verum enim vero fatali incendio cIↃ IↃ CC XXVII. ferme deleta, et inprimis dolemus ſacellum magnificum, quod aeque flammis conflagratum, cuius ara, ſuggeſtum, baptiſterium, podia, columnae, et exornationes aliae ex elegantiſſimis marmoribus, quorum deſcriptio ſtatim inſequetur, fabricata ab artificibus adprime exercitatis; ſed omnia, quae ignis perdidit et deleuit, nouiſſime inſtituuntur.

Ex huius vicinia alabaſtri caeduntur ſequentes, omnes et ſinguli nitidiſſimi, adſpectu pulcerrimi:

1.) Alabaſtrum albo-caeſium, maculis ſpaticis caeſiis minoribus inſparſis.

2.) Alabaſtrum variegatum album, lucido-puniceum, et lucido-caeſium, cum venis lucido-caeſiis ſubtilibus.

3.) Alabaſtrum lucido-puniceum cum maculis albis paruis, et venis lucido-caeſiis, etiam fuſcis, modo gracilioribus, modo amplioribus, non minus maculis ſpaticis paruis ſimili colore.

4.) Alabaſtrum ſpaticum lucido-caeſium, et obſcuro-caeſium cum venis albis ſubtilioribus.

5.) Alabaſtrum caeſium albicans cum virgis nigris, et nigricantibus, rubris et flauis, rarioribus quidem et ſubtilioribus, item fuſco-caeſiis, discuſſis quaſi, pictores vocant zertrieben / interſecantibus lucido-caeſiis, et fuſco-caeſiis venis.

6.) Alabaſtrum caeſium albicans et fuſco-caeſium late virgatum, intermiſtis virgis arctioribus pallido-rubris, rubris, et caeſio-nigricantibus.

7.) Alabaſtrum cineraceum cum maculis fuſco-caeſiis maioribus, inſparſis miculis ſpaticis rarioribus rubri coloris.

8.) Alabaſtrum nitidum, duritie marmori vix cedens, fuſco-rubrum, fere nigrum, maculis figlini coloris, interdum quoque maculis coloris cinerei rarioribus ſignatum.

9.) Alabaſtrum gratiſſimum, duriſſimum, laeuiſſimum, albiſſimum, cum virgis anguſtioribus vndulatis rubris, rubicundis, rutulis, cinereis, et flauis; colores ad extremitates virgarum adparent quaſi penicillo deducti, zertrieben.

10.) Alabaſtrum ipſa niue candidius, duriſſimum, cum rubris virgis fere rectilineis, modo latioribus, modo arctioribus.

11.) Alabaſtrum cinereum interſparſis flammis rubris et rubicundis, modo maioribus, modo minoribus.

Omnes iam deſcripti alabaſtri propter particularum illos conſtituentium ſubtilitatem, firmitatem, compactionem admittunt polituram excellentem; viſui ſunt iucundiſſimi, tactui molliſſimi.

§. XI.

Denique promiſſi mei memor his ſubnecto Catalogum rerum naturalium in terris Schwartzburgicis reperiendarum ab Amico curioſo mecum beneuole communicatum, additis iis, quae mihi illas terras iterum iterumque peragranti occurrerunt, quaeque ipſe collegi, et in ſcrinio meo rebus naturae curioſis addicto vna cum aliis repoſui. Liceat vero eodem ſupra complacito ordine geographico nunc vti, ſimulque non indicare ſolum, ſed etiam ſecundum notabiliora deſcribere, niſi iam in ſuperioribus ſit factum, cuiusuis rei, vti naturae amatores vocare conſueſuerunt, locum natalem, vbi reperitur; his praemiſſis ad rem ipſam me accingo, quare primum ingrediendum erit

a) Dominium Sondershuſanum, et in hoc commemoranda

Sondershuſa, vide eam deſcriptam ſupra ad hanc vrbem reperiuntur: Conchae ſtriatae, maiores et minores, Conchites tam laeuibus quam ſtriatis conchis in ſuperficie lapidis cinerei duriſſimi ſigniti, Trochites, Terebratulae, Solenitae, Aetites, Dendritae, et eſt lapis calcarius albus, ſed minus eleganter pictae, Trigonellae, Conchae anomiae duriſſimo lapidi caeſio incluſae, Turbinitae elegantiſſimi in lapidicina verſus meridiem lapidi arenoſo albicanti concluſi, maiores, minores, minimi, helicibus compreſſis et diuulſis, Figura I. oſtendit tibi prioris rariorem immo rariſſimum ad nouem pollices longum di-

cto loco inuentum ſtratum turbinitarum minimorum et nitidorum pollicem graſſum, incluſum lapidi cineraceo duriſſimo, Conchae lapideae maiores minoresue, Lapis caſearius, Lapis Zingiberi, Lapis radicem figurans, hinc nominatus der Wurtzelſtein / Vnicornu foſſile terrae argillaceae rubrae incluſum, de quo inter alia vidi fragmenta oſſium grandiorum, etiam dentem Hippopotami, vel vt Langius vocat Odontopetram molarem maiorem ſtriatum longiſſimum, denique glacies Mariae alba et flaua.

Der Frauenberg mons altiſſimus et vrbi proximus, ſatis ſuperque celebris caſtello quondam munitiſſimo appellato die Jecheburg / quod nomen accepit a dea Jeche / idolo ethnico, a Sancto Bonifacio Thuringorum Apoſtolo IↃ CC XIV. deſtructo, quod fundatum fuerat IↃ CCC LXIII. a Ludouico, rege Germaniae, filio Ludouici Germanici, et nepote imperatoris Ludouici I. Pii cognominati, ab Hunnorum exercitu ad quinquaginta millia IↃ CCCC XXXIII. oppugnatum et expugnatum, aque fundamentis disiectum, cui vaſtationi ſtatim inſecutum praelium acerrimum im Hünenthal iam ſupra commemoratum; iuxta hoc caſtellum ab eodem Ludouico, qui per aliquot tempus hic ſedem habuit ſuam, fundatum Collegium Mariae Virginis cum templo das liebe Frauen Stift / hinc nomen montis enatum; Praepoſituram vero cum templo ad montem inſtituit imperator Otto I. vel Magnus in honorem Sancti Petri et Pauli pro monachis Benedictinis, horum loco deinde archiepiſcopus Moguntinus Willigis, carpentarii filius, qui vbique humiliationis gratia rotam pingi voluit, cum epigraphe:

Willigis, Willigis,
Deiner Ankunfft nicht vergiß.

cIↃ IV. conſtituit Canonicos regulares, quae a ruſticis rebellibus

bus cIↃIↃXXV. exſpoliata, denique cIↃIↃXCII. reformata et confiscata. Supereſt pagus Jiche melius Jeche praefecturae Sondershuſanae, cuius templum ruinam minans quum cIↃIↃCCXXVIII. nouiſſime exſtrueretur, inque hunc vſum collapſorum aedificiorum antiquorum lapides eruerentur, ſimul aliqua portio nummorum bracteatorum reperiretur, qui maxima ex parte in manus aurifabrorum peruenerunt, et ita perierunt, quod omnino eſt dolendum.

Hoc in monte dem Frauenberg maxima copia turbinitae laeues, coloris albicantis, vix pollicem longae et vacuae, colligi poſſunt, non minus lapides ſtellares albi, conchae ſtriatae minores, et muſculitae.

Groſſen Furra heic inſerere volui, qui ab vrbe ipſam horam abeſt, pagus amplus, frugiferis aruis et pratis pinguibus, hortisque multarum arborum vmbra et proceritate amenis circumdatus, obiectis montibus ſilueſtribus, cuius in vicinitate Wippera labitur. In hoc nobiles de Wurmb antiquitate generis et gloria maiorum, cui ſymbolum vere adtribui poteſt: *Ex vtroque Caeſar:* maxime florentes habent poſſeſſiones, feudum electorale Saxonicum, paternas et auitas, fructuoſas, ſatisque commodas, cum viridariis iucundiſſimis, inſtructiſſimisque, non minus exornatis cryptis, fontibus ſalientibus artificioſis, reliqua, quae omnia ante aliquot iam annos maxima cum voluptate perluſtraui.

Ad hunc locum offenduntur cochleae lapideae paruae, et fons dictus der Goldbrunn/ ſcatens in valle iucundiſſima, ſolet quaeque cruſta lapidea alba vel topho inducere, et inſtar aquarum Tiuolinarum in Italia varias formare figuras tophaceas bellaria apte imitantes: nomen ei inditum, quia quondam in ſtomacho anatis

tria granula aurea ſunt reperta, quae adſueuit his inſidere aquis, et alimentum quaerere ſuum, nec dubitans adfirmo, quin impetus aquae illa in terra abluerit, ſecumque abſtulerit, vt hoc modo anas eorum particeps ſit facta.

Oberſpier pagus praefecturae Sondershuſanae, ad quem inueniuntur: Cornua Ammonis, quorum nonnullorum diameter vltra ſex pollices habet, Conchae ſtriatae et laeues, maiores et minores, ſed minus elegantes, gryphitae, et ſolenes incuruati.

Niederſpier pagus eiusdem praefecturae, vbi in villa principali optima falcones adſeruantur in delectationem aulae; ad quem colliguntur: Conchae ſtriatae duplicatae, Conchae laeues, gryphitae, lapis fulmineus vel Ceraunius, rubrum vel puniceum, marmor conchiticum, Lapis radicem figurans, Wurtzelſtein, pyritae et ſilices variorum colorum.

Greuſſen oppidum muratum ad fluuium Helbam, poſt infelix incendium cIↃ IↃ CLXXXVII. bene iterum aedificatum ſimul cum templo et curia.

Ad hoc effoditur tophus, copia et abundantia magna, cum vel ſine cochleis; et pace tua, beneuole lector, dixerim, quando hac occaſione quandam inſero ſingularitatem in topho quondam inuentam; nidum ſcilicet auis, cui inſita fuere tria ouula, repraeſentatum fuiſſe curioſis ab incolis nobilis illius oppidi murati Kindelbruck, ditionis Leucopedrenſis; alia praeterea ibidem reperta oua petrefacta coloris glauci, quae anataria habita, teſtante Büttnero in Ruderibus diluuii teſtibus. vid. quoque Eraſmi Franciſci Oſt- und Weſt-Indiſchen Staats- und Luſt-Garten Part. I.

Klingen oppidum praefecturale muro cinctum ad flumen Helbam cum arce, quam Guntherus Comes Schwartzburgicus cIↄ Iↄ XLII. exſtruere voluit, ſed inperfectam reliquit, igitur reliquiae iam tempeſtatibus conſumuntur; iure ciuitatis cIↄ CC LXXXII. donatum eſt.

Ex agris huic vicinis Oſteocolla effoditur tanta copia, vt ipſe oppidi murus ex illa magnam partem ſit conſtructus, et currus quadrigarum illa onerentur, et paſſim transportentur ad cryptas, fontes, non minus praecipites aquae lapſus, vulgo Cascade, exornandos, etiam conſtructioni aedium inſeruit.

Holtz-Engel pagus praefecturae Klingenſis, in cuius proximitate reperies Dendritem, qui eſt genus marmoris Florentini, et quidem lapis caeſius, lubricus, et tactu non aliter ac ſapo Venetus, fruticeta vero et arbusculae, interdum quoque in illo quaſi apum examina conſpiciuntur, eleganter colore nigro depictae ipſum penetrant lapidem, et non in ſuperficie modo, vti communiter fit, haerent, vide Figuram II. porro Bufonitem, Trigonellas, Trochitem, Conchas laeues et ſtriatas, Cochleas paruas, Anomias laeues, Marmor ex variis conchis concretum, Solenes incuruatos formoſiſſimos, Medullam ſaxorum, Terram tripolitanam, Cryſtallum, et denique lapidem variegatum multis ex aliis conflatum minoribus.

Thüringhauſen eiusdem praefecturae pagus, vbi inuenies: Cornua Ammonis, Trigonellas, Conchas laeues et ſtriatas vel maioris vel minoris magnitudinis.

Groſſen-Ehrig oppidum incendiis frequentioribus notum, flumini Helbae adiacens, cui anno cIↄ Iↄ LXXXVII. pons lapideus inpoſitus; In hoc nobiles *de Todtleben* bona habent paterna et auida.

Terra

Terra circumiecta offeret curioſo res naturales ſequentes: Cornua Ammonis maiora et minora, Conchas laeues et ſtriatas, ſimiliter cochleas lapideas maiores ac minores, Anomias, Trigonellas, ſolenes incuruatos; ſed lapis, cui haec incluſa coloris cinerei, ipſo marmore durior, et non, niſi maxima vi, diuelli poteſt.

Keüla oppidulum praefecturale ſine muris cum arce, quondam ſede tunc temporis Comitis Antonii Guntheri, quam deinde Arnſtadium hinc transtulit, iam Henrici Principis Schwartzburgici. Ruſtici rebelles cIↄIↄXXV. largam ſibi hic parabant dapem, quae et vltima fuit, quam vocamus die Henckers-Mahlzeit / nam non ita multo poſt praelium Franckenhuſanum fiebat, quum piſces ex piscinis raptos in aheno cereuiſiario coxerunt, et ita ventrem illis compleuerunt.

Circa hoc leguntur Trochitae, Conchae ſtriatae non adeo venuſtae, Maſſa concharum laeuium, ſtriatarum, Oſtrearum, trochorum, viſui certe gratiſſima, quam vocare liceat Muſchel-Marmor / ob duritiem enim aegerrime poteſt tractari, laeuigata vero aeque iucunda, ac marmor conchis praegnans Maslenſe in Sileſia, der Maſſeliſche Muſchel-Marmor.

Groſſen Bodungen / praefecturale oppidum muro carens cum arce, ad quod mons eſt, qui auditur, die Haſenburg / vbi legere poteris Conchas laeues et ſtriatas minores, maioresue, Trigonellas, lapidem album cuius in ſuperficie ſtellae quinquangulares minores abundanter adparent, et in agris vicinis verſus pagum Wallrode iaſpidem albo-rubrum.

b) Dominium Franckenhuſanum, in hoc eſt

Vrbs

Vrbs Franckenhauſen/ ad hanc inuentus Aetites oualis, lapis eſt aſper et verrucoſus, coloris ferruginei.

Der Kiphäuſer/ vide ſupra; certus auctor de hoc monte ita ſcripſit: unten am Kiphauſer-Berg iſt ein Birnbaum zu ſehen/ deſſen wurtzel gleichſam petrificirt iſt. Quamuis autem in eo rarae ſint admodum arbores, et egomet ipſe dicto loco cum cura quaeſiuerim arborem, illam tamen aeque minus inueni, ac Imperatoris Friderici theſauros.

Steinthalleben pagus Franckenhuſanae praefecturae, ad quem colliguntur: Lapis fiſſilis praefigurans piſces, fodinae vero iam incultae iacent, Pyritae et Silices varii coloris, quoque Smyris.

Günſerode/ alii ſcribunt Geüßrode/ pagus praefecturae Arensburgenſis in valle altitudine praerupta; huic oppoſitus eſt mons, cognominatus der Bonifacienberg/ ſine dubio, quia Sanctus Bonifacius in hoc ſacellum ſtruxiſſe fertur, cuius vero nulla omnino ſuperſunt rudera; ibi adhuc hodie offendes, rarius quamuis, olim vero maxima fuerunt copia, ita vt pueris luſui inſeruierint, trochos, qui ideo his in terris Bonifacien-Pfennige audiuntur. In monte, meridiei obuerſo, in itinere illum tranſiens reperi caſu Ammonis Cornu lineis vndulatis quaſi caelatis excellenter efformatum, videatur Figura III. et circumiacens terra illis abundat, in proximo enim vico Piltzingsleben in colle, cui inpoſitum eſt templum, inprimis in lapidicina eiusmodi occurrunt, ſicuti etiam quondam maxilla magna cum ſuis dentibus reperta, et lapis ille, cui fuit incluſa, hodienum poteſt videri in altera vici porta.

c) Dominium Arnſtadinum, in hoc

Arnſtadt

Arnſtadt quaſi Adlerſtadt/ quemadmodum etiam vrbis inſigne eſt aquila ſimpla nigri coloris in ſcuto aureo adparens: vrbs nobiliſſima, muro anno cIↄ CCC XXX. ſepta, ampla, optime aedificata, iucundiſſima, polita, litterata, victum facillime ſuppeditans propter mercaturam florentem et braxationem, ad radices montium Thuringicorum ſita, agris optimis et vberrimis, vineis ſublimibus et collinis feraciſſimis, hortis ameniſſimis circumdata, quam praeterfluit fluuius die Gera truttis inprimis nobilibus abundans, amnis vero die Weiſe adpellatus ipſa moenia interfluit. Primum condita creditur a *Merwigio* rege Francorum, qui circa medium ſaeculi quinti poſt natum Chriſtum vixit, hinc poeta:

Merwigius rex eſt Francorum conditor vrbis
Arnſtadiae, reliqua.

Superbit publicis aedificiis magnificis, nempe *arce principali* à Gunthero Bellicoſo Comite Schwartzburgico cIↄIↄLVII. exſtructa, turri altiſſima firmiſſimaque ornata, qua in conclaue monetarum, das Müntz-Cabinet/ tota Europa fama celebratum, pretioſiſſimarum, rariſſimarum, numeroſiſſimarum, ordinatiſſimarum, a Principe Antonio Gunthero maxima cura et maximis ſumtibus collectarum, quarum praecipua pars paucos ante annos pro numerata pecunia Gotham in arcem Friedenſtein hinc translata; vt et Bibliotheca non ſolum libris hiſtoricis, genealogicis, geographicis, et numismaticis, ſed etiam eximiis ac venerandae vetuſtatis quibusdam codicibus differta: arci adiacet viridarium ſpatioſum, iamque bene cultum; ad portam, qua ex vrbe patet introitus in arcem, ſtat tilia patulis diffuſa ramis, praealta, tres habens caſas frondeas, quarum vna alteri artificioſe eſt ſuperſtructa. *Templis*, praeſertim templo monachorum discalceatorum quondam nunc primario, in quo ſepulcretum comitiale haereditarium, ara, ſuggeſtus, baptiſte-

rium, organum pneumaticum, podium principale, bibliotheca videri omnino merentur, fundatum eſt cIↄCCXLVI. monaſterium vero hodie dicatum ſcholae publicae, quae ſemper floruit, et Rectores habuit celeberrimos, donataque legatis praeclaris; templo Mariae tribus turribus ornato; et denique templo Sancti Bonifacii, qui circa annum Iↄ CC XVII. euangelium Chriſti huius terrae incolis adnunciauit, nunc dicitur **Die neue Kirch** ob reſtaurationem, vti haec teſtatur inſcriptio:

D. F. S.

Hoc templum A. C. MCCCCXLIV. amplificatum, die VII. Auguſti MDLXXXI. concrematum ad omnipotentis gloriam ſub regimine illuſtriſſ. Ludouici Guntheri Schwartzburgici, ſumtibus potiſſimum illuſtriſſ. Sophiae Dorotheae viduae A. O. R. MDCLXXVI. turbas inter bellicas reparatur.

Porro *Curia* ſplendida, ſtatuis, picturis, inſcriptionibus et verſibus ſententioſis extra intraque decorata, exemplo ſit Moſes pictus cum legum tabulis, his adſcriptis verſibus:

Legifer hic Moſes tibi denotat eſſe Tonantis
ſeruandam vocem praecipiendo grauem.
Legibus armatur venerandus in vrbe Senatus
hinc et iuſtitiae iungitur Amramides.

Adhuc Iuſtitia oculis obſtrictis manu dextra tenens gladium, ſiniſtra libram, vlnam, et modium, hoc addito epigrammate:

Quid ſibi vult Nemeſis? quid libra? quid enſis? vt almo
ſubdere te diſcas Numinis imperio.

Quod

Quod niſi praeſtiteris, fallendo lance vel vlna
iniuſte, praeſens poena parata manet.

Tandem haec vitae regula ſumme neceſſaria:

Viuendum caute, fallax eſt frontis imago,
Philtraque ridenti ſaepe ſub ore latent.
Melleus eſt ſermo, ſed et imo corde venenum,
Os nectar promit, mens aconita vomit.

Neque minus automato artificiali, in frontiſpicio enim curiae aquila ſculptilis, quam vrbis inſigne diximus, conſpicitur, quae iactat alas tintinnabulis ornatas, quando hora completa auditur.

His aedificiis publicis adiungere libet molam Guntheri die Günthersmühl a laudatiſſimo et illuſtriſſimo Gunthero Belliceſo cIↄ Iↄ LXXII. exſtructa, vti quondam inſcriptus rhythmus indicauit:

Die Günthersmühl bin ich genannt/
Dergleichen iſt nicht in Teutſchland.

Et ſupra fores verſus aream adhuc videntur litterae cancellatae lapidi inciſae GL. id eſt Guntherus et vxor eius Catharina, adſcripto anno 1572. ideo memorabilis, quia ſedecim rotas habet, quarum octo directae oberſchlägtig/ et octo retrogradae unterſchlägtig/ his inſuper additae duae cum mola ferraria. De cereuiſia triticea, quam Nicolaus Fiſcher conſul Arnſtadienſis cIↄ Iↄ CXVII. primus coquere docuit, longe lateque miris laudibus celebrata, poeta ita canit:

Vrbs quoque triticea potum de meſſe probatum
decoquit, et credas, non grauitate caret.

Et quid Breyhanius, cereuiſia cetera? numquam
adſequitur laudem, quam liquor hicce meret.
At ſi ſanus eris, quoque ſanus et eſſe videris,
fidere nolito, ni reſupinus eris.
Sed modice ſumtus refocillat corporis artus,
ſin minus ingenium, quod labefactat, habet.

Et quemadmodum caſus et natura in hominibus rebusque humanis dominantur, ita etiam vrbs haec optima fatalia multa perpeſſa, ex quibus tantummodo commemorabo incendium illud crudele, quod clↃ IↃ LXXXI. Ioannes Nebel/ cuius vero nomen aeque potius celandum eſt poſteris ac Heroſtrati ſceleratiſſimi incendiarii templi illius Epheſini ſplendidiſſimi et magnificentiſſimi, maledicto fecit conſilio, quo domicilia trecenta octoginta et ſeptem, nonaginta et quatuor horrea, templum Sancti Bonifacii, ſchola, curia, pharmacopolia corrupta atque vaſtata; duo hinc enata chronodiſticha:

In CIneres abIIt nVnC arnſtaDIa VafrI
aC ſtoLIDVM fLagrans ConſVLIs Igne ſVI.

*   *
*

AetopoLIs ſaeVos VaſtatVr aMoena per Ignes,
eheV non ſentIs, qVanta sIt Ira DeI.

Ceterum ſingularia vrbis Arnſtadii his poeta incluſit verſibus:

Arx, templum, librique, numiſmata, curia, fontes, Porticus, atque molae, phaſiani, vinea, truttae, Hortus cum tiliis ſunt Arnſtadienſia pulcra. Das Schloß/ die Kirchen/ Cabinet/ die Bücher/ ſchöne Quellen/ das Rathhauß/ Mühle/ Gallerie, Faſanen und Forellen/ Weinberge/ Gärten/ Hammerwerck/ kan man allhier fürſtellen.

In

In montibus vrbi vicinis quondam ipſe reperi Cornua Ammonis, Conchas venereas, Anomias laeues, Conchas ſtriatas, Lapidem refertum pectunculitis et trochitis; ſic quoque lego, ſulphur natiuum iam vt effodiatur; et ſuauem adhuc habeo recordationem conchae ſtriatae duplicatae certe nitidiſſimae ſimul cum matrice ſua, intra moenia veſtra repertae, quam mihi Te conuenienti honoratiſſime Fautor oſtendiſti, vide ſis Figur. IV.

Nunc de itinere meo geographico et curioſo, neque minus conquiſitione lapidum figuratorum, rerumque naturalium feſſus libentiſſime diuerterem ad domum Tuam, Venerande *Oleari*, quum illa mihi Arnſtadium tranſeunti ſemel iterumque pro Tua benignitate, humanitate ac hoſpitalitate laudabili patuit; meque recrearem ſermonibus Tuis doctiſſimis, perluſtratione inſtructiſſimae bibliothecae Tuae, numiſmatum rariſſimorum, et rerum naturalium lectiſſimarum, niſi tempore excluderer, meque neceſſitas vrgeret, iter meum ſusceptum conficere, quare ſequentia tantum adiicienda.

Die Auguſtburg villa cum laeto viridario ſemimilliare ab vrbe Arnſtadio diſtans, cIↄIↄCC. belle aedificata ab Auguſta Dorothea Antonii Guntheri Principis Schwartzburgici vxore, et Principe filia Antonii Vlrici Ducis Brunſuico-Luneburgici, ita adpellationem ſuam trahit ex nomine Auctricis, quae etiam adhuc vidua ſedem in illa habuit ſuam; ſita eſt ad montem, cui priſcis temporibus, vix enim rudera quaedam ſuperſunt, impoſita fuit caſtellum die Käfernburg / domus natalis illuſtriſſimorum Comitum inde nominatorum, qui iam circa medium ſaeculi quinti in Thuringia floruerunt, Comes vero *Haug* vel Hugo anno Chriſti IↄCCXXVIII. a Sancto Bonifacio Chriſtianus baptismate initiatus; vltimus erat Guntherus, qui ex Terra

 Sancta

Sancta rediturus in itinere cIↃCCCLXXXIII. demortuus, corpus exanimatum huc et porro in monaſterium Ordinis Ciſterciensis Georgenthal, quae Abbatia, iam Praefectura Saxo-Gothana, a Sizzone vel Sittig Comite Kefernburgenſi cIↃXLII. fuerat fundata, translatum, cumque inſigne fracto mit zerbrochenen Schild und Helm pro more a maioribus tradito terrae mandatum; quare Landgrauius Thuringiae Balthaſar caſtellum die Käfernburg cum pertinentibus ac feudum a viris vacuum publicabat, Dux vero Wilhelmus Saxoniae illud pro parata pecunia Domui Schwartzburgicae cIↃCCCCXLVI. vendidit, cui etiam in hunc vsque diem paret. Praeterea Comites Kefernburgenſes et Schwartzburgici a nonnullis hiſtoricis eiusdem habentur originis, quia eodem inſigne vſi, quod erat leo aureus capite dextram obuerſo in ſcuto caeruleo adparens, caſſide tecto, quae ornata eſt pictis plumis pauonum, itemque furca et pectine. Caſtellum dictum, cuius ſitus admodum iucundus fuit, adiuncto nemore, quod veſtitur quercu, circa annum CCCCLIV. exſtructum, iuſſu imperatoris Rudolphi Hapsburgici anno cIↃCCXC. cum aliis vaſtatum putatur. Vallis ad villam deſcriptam der Auguſtburg hodie adpellatur das Dorotheenthal in honorem et memoriam commemoratae Principis Auguſtae Dorotheae, quae etiam in hac inſtituit fabricam vaſorum fictilium Sinicorum, eine Porcellain-Fabrique, noſtro adhuc tempore florentem.

In agris proximis aliquando legi Cornua Ammonis et Conchas ſimplices laeues.

Reinsfeld pagus praefecturae Arnſtadienſis in cuius vicinis montibus altiſſimis et praeruptiſſimis offendi Cornua Ammonis, Conchas ſimplices laeues et ſtriatas, inprimis Turbinitas quamplurimos, aeque, vt ſupra indicauimus, vacuos.

§. XII.

§. XII.

Tandem cum animum induxerim meum, ne nimis verboſus nauſeam Lectori beneuolo creem, calamum de manu ponere, et huius ſcripturae finem facere, recordor officii mei, quod ſupereſt, nimirum ad Deum vt fundam vota pientiſſima pro Tua, *Vir maxime Reuerende*, vita cuilibet bono exoptatiſſima, pro incolumitate et felicitate Tua conſtanti, proque flore Tuo perpetuo. Faxit itaque Deus optimus maximus, vt valeas, vigeasque quam proſperrime et diutiſſime, vt fruaris bonis exquiſitiſſimis omnibus, vt ſis maneasque, quemadmodum docti *Olearii* ſemper fuerunt, eccleſiae columen, Muſis Moecenas, et orbis litterati decus indelebile; ſic precor, ſic voueo;

Sint rata, faxit, qui bene cuncta facit!

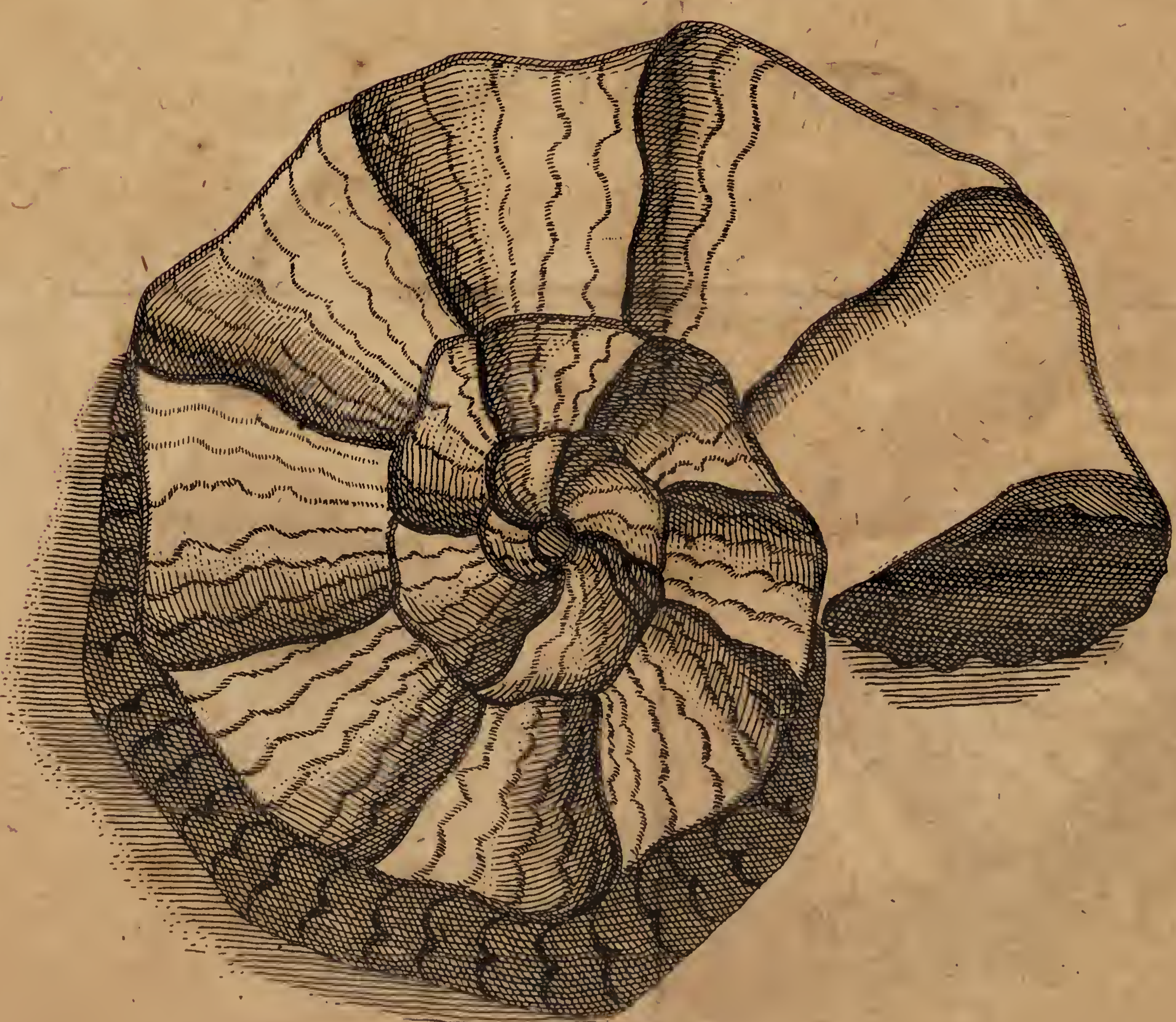
Fig: I.



II.



III.



IV.



J. F. Kauffmañ. ſcul. Wolfen.